

”בן פורת יוסף בן פורת עלי עין”

סגולה לבטל עין הרע ללמוד מיוסף הצדיק שלא להסתכל ולאחזק מה שאינו שלו

|| הרה"ג ר' פנחס פרידמן ||

ונראה ללמוד הביאור על כך, על פי מה ששינוי בגמרא הנ"ל הסיבה שאין עין הרע שולטת ביוסף הצדיק: **”עין שלא רצתה לזון ממה שאין שלו [רש”י: ליהנות מאשת אדוניו], אין עין הרע שולטת בו”**. כאשר נתבונן נראה שחכמינו ז”ל גילו לנו כאן ברוב חכמתם וקדושתם, מהו שורש פורה ראש ולענה של עין הרע שיש בכוחה להזיק, ואיך אפשר לכל אדם לגרום לכך שלא תשלוט בו עין הרע, והוא על ידי שילך בדרכו של יוסף הצדיק: **”עין שלא רצתה לזון ממה שאין שלו, אין עין הרע שולטת בו”**.

בדרך הפשט הכוונה בזה בבחינת מדה כנגד מדה, כי אם יש לאדם עין רעה בשל אחרים לקנא במה שיש להם וחומד את רכושם, כי אז מדה כנגד מדה שולטת גם בו עין הרע של אחרים, להזיק לו ולקחת ממנו מה שיש לו, אך לעומת זה אם יש לו עין טובה, שאינו מסתכל כלל לחמוד מה שאינו שלו, כי אז מדה כנגד מדה אין עין הרע שולטת בו לקחת ממנו מה ששייך לו.

”טוב עין הוא יבורך”

ויש להרחיב בענין זה, על פי מה ששינוי במשנה (אבות פ”ב מ”ט): **”חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי... אמר להם צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם, רבי אליעזר אומר עין טובה”**. וכבר אמר החכם מכל אדם על כך (משלי כב ט): **”טוב עין הוא יבורך”**. המושג של **”טוב עין”** הוא מדריגה גדולה באמונת ה' ובעבודת המדות, שאולי קל מאד לדבר על זה, אבל בעוונותינו הרבים קשה מאד לבצע את זה בפועל, כי מדרך הטבע יצר לב האדם רע מנעוריו שגורם לו לקנא בחבירו.

על כן כשאדם רואה איך שחבירו מצליח ועולה לגדולה, אם בגשמיות שהוא זוכה להתפרנס בכבוד ולהימנות בין עשירי עם, או שעולה לגדולה שיצא שמו לשם ולתהלה כאחד מגדולי התורה, ואילו הוא עצמו יש לו פרנסה בקושי ואין מי שיכיר בחכמתו, הוא מקנא בחבירו בחשבו, הלא אנכי אינני פחות ממנו, לא בתורה, לא בחכמה ולא ביראה, אם כן מדוע עלה הוא לגדולה ואילו אני אין מי שיכיר בי.

אולם אדם שהוא ירא שמים ומאמין בה', צריך להתרחק ממחשבות פיגול כאלו כרחוק מזרח ממערב, אלא ישריש בעצמו מדה טובה זו שלא יסתכל ויחמוד בדבר שאינו שלו, על ידי שיאמין באמונה שלימה שהכל מן השמים מאת ה', כמאמרם (ביצה טז): **”כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכיפורים”**, ואם הקב"ה לא נתן לו עושר וכבוד הרי זה ברור לטובה לתיקון נשמתו, וכבר הזהיר על כך רבי עקיבא (ברכות ט): **”לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד”**.

אך למעשה צריך האדם לשאוף למדריגה יותר גדולה, שתהיה לו מדת **”עין טובה”**, כלומר כי לא רק שלא תהיה לו **”עין הרע”** לקנא בהצלחתו של חבירו, אלא זאת ועוד שתהיה לו עין טובה להתמלא ששון ושמחה על הצלחת

ביאור מעשה הפלא של רב שנטע אילנות על הקברים, ועל ידי זה נתברר לו שתשעים ותשע מתו בעין רעה, עין הרע גורם נזק לאדם כזה שהוא עצמו יש לו עין רעה, להסתכל לקנא ולחמוד דבר שאינו שלו

תשעים ותשע מתים בעין רעה, משום שיש להם עין רעה לקנא בהצלחת אחרים, וזה מביא לכל המחלות

”טוב עין הוא יבורך”, מי שיש לו טוב עין לשמוח בהצלחת חבריו, מתברך שלא תשלוט בו עין רעה

בלעם הרשע ביקש להכניס עין רע בישראל, אך כשראה שאינם מסתכלים זה בזה נתבטלה מחשבתו הרעה

אריז”ל: ”עיניך לנכח יביטו”, צריך להסתכל רק בד' אמות מצד ימין, מצד שמאל, ושכנגד פניו שהם י”ב אמות

יכוון כי ד' אמות הם כנגד ד' אותיות הוי”ה, וג' פעמים ד' אמות הם ג' פעמים הוי”ה בגימטריא נכ”ח

על ידי קדושת עינים בג' צדדיו ימין שמאל ואמצע, זוכה האדם לבני חיי מזוני התלויים במזל

יוסף, הלא אין עין הרע שולטת בשום אחד מישראל, ומה יתן ומה יוסף לומר: **”מזרעא דיוסף קאתינא”**.

סגולה לעין הרע שלא לחמוד שאינו שלו

ונראה לבאר כל זה, בהקדם לבאר מה שיש לתמוה על עצם עין הרע שיש בכוחה להזיק, הלא אנו מאמינים בני מאמינים שאין אדם יכול להינזק אם לא נגזר עליו מן השמים, כמאמרם (חולין ז): **”אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה”**. מעתה ממה נפשך, אם אדם זה הוא חף מפשע איך אפשר שינזק מעין הרע.

ואם חטא ונגזר עליו מן השמים להינזק על ידי עין הרע, איך נתנו חכמינו ז”ל סגולות להינצל מעין הרע, הלא הרבה דרכים למקום להעניש לבני אדם על חטאם, כמו שאמר המשורר האלקי (תהלים קלט ז): **”אנא אלך מרוחך ואנא מפניך אברח, אם אסק שמים שם אתה, ואציעה שאול הנך”**. [וכבר הארכנו לבאר ענין זה במסגרת זו באריכות לפני כמה שנים, על פי הקדמות יקרות מספרים הקדושים ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע].

קאתינא”. וקשה הלא ישנם הרבה בתוך כלל ישראל שאינם מזרעו של יוסף כי אם משבט אחר ואיך יאמרו דבר שקר. יש לתמוה ממה נפשך, אם הוא באמת מזרעו של יוסף למה לו לומר בפה: **”מזרעא דיוסף קאתינא”**, הלא בלא זה לא תזיק לו עין הרע כיון שהוא מזרע יוסף שאין עין הרע שולטת בהם, ואם אינו מזרעו של יוסף מה יתן ומה יוסף לשון רמיה לומר מזרעא דיוסף קאתינא, ואיך ינצל מעין הרע על ידי דבר שקר.

עמד על כך הגה”ק החיד”א זצ”ל ב”דבש לפי” (מערכת ע סימן יט): **”ולכאורה יש לחקור דדובר שקרים לא יכון, וכתוב מדבר שקר תרחק, ואיך ילמדו לשקר, ותו איך יועיל לשקר”**. ותירץ כי בזכות שכלכל יוסף את אחיו במצרים, זכה שנקראו ישראל על שמו כמו שנקראים על שם יעקב, ככתוב (תהלים עז טז): **”גאלת בזרוע עמר בני יעקב ויוסף סלה”**. נמצא כי הוא באמת מזרעו של יוסף שישראל נקראים על שמו.

וכבר קדמו בזה המהרש”א בחידושי אגדות (ברכות נה), שנתקשה איך יאמר מי שאינו מזרעו של יוסף: **”מזרעא דיוסף קאתינא”**. ותירץ: **”ויש לומר דהלחש הוא כן. ועוד יש לומר דכל ישראל נקראו על שם יוסף דכתיב (תהלים פ ב) נוהג כצאן יוסף וגו”**. אך עדיין חלה עלינו חובת הביאור, אם כל ישראל נקראים על שם

בפרשתנו פרשת ויחי בברכה שביך יעקב אבינו את יוסף הצדיק יסוד עולם (מט כב): **”בן פורת יוסף בן פורת עלי עין בנות צעדה עלי שור”**. מפסוק זה למדו חכמינו ז”ל שאין עין הרע שולטת בזרעו של יוסף, כמבואר בגמרא (ברכות כ). שהחכמים שאלו את רבי יוחנן שהיה יפה תואר בצורה יוצאת מן הכלל: **”לא קא מסתפי מר מעינא בישא”**, האם אין אתה מפחד מעין הרע.

”אמר להו אנא מזרעא דיוסף קא אתינא, דלא שלטא ביה עינא בישא, דכתיב בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, ואמר רבי אבהו אל תקרי עלי עין אלא עולי עין [רש”י: מסולקין מן העין שאינה שולטת בהן]. רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא (בראשית מח טז), וידגו לרוב בקרב הארץ, מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם, אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם. ואיבעית אימא עין שלא רצתה לזון ממה שאין שלו [רש”י: ליהנות מאשת אדוניו], אין עין הרע שולטת בו”.

על הנזק הגדול של עין הרע שנינו בגמרא (ב”מ קז): **”והסיר ה' ממך כל חולי, אמר רב, זו עין”**. ופירש רש”י: **”דבר שכל החללים תלויים בו וזו עין רעה”**. ומפרש בגמרא: **”רב לטעמיה, דרב סליק לבי קברי”**, רב עלה לבית הקברות, **”עבד מאי דעבד”**, עשה מה שעשה, **”אמר תשעים ותשעה [מתן] בעין רעה ואחד בדרך ארץ”**.

ומפרש רש”י מה שעשה על הקברים: **”עבד מאי דעבד, יודע היה ללחוש על הקברות, ולהבין על כל קבר וקבר באיזו מיתה מת, אם מת בזמנו אם בעין רעה”**. אולם בתוספת הרא”ש מביא על כך פירוש בשם בעל **”הערוך”**: **”שנטע אילנות על הקברים, והשביעם שלא יוציאו פרה, אלא אותם שנטועים על אותם שמתו בזמנם”**. כלומר רק האילנות שהיו על אותם שמתו בזמנם בלי עין הרע הוציאו פרה.

כל אדם יכול לומר: ”מזרעא דיוסף קאתינא”

והנה חכמינו ז”ל מגלים לנו חידוש נפלא, כי לא רק אותם שהם מזרעו של יוסף בפועל ממש אין עין הרע שולטת בהם, אלא כל אחד מישראל מסוגל להינצל מעין הרע, על ידי שיאמר על עצמו שהוא מזרעו של יוסף, כמו ששינוי בגמרא (ברכות נה):

”האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא בישא, [מי שנכנס לעיר ומפחד מעין הרע], לנקוט זקפא דידא דימיניה בידא דשמאליה, וזקפא דידא דשמאליה בידא דימיניה, ולימא הכי, [יאחז גודל יד ימין ביד שמאל, וגודל יד שמאל ביד ימין, ויאמר כן], אנא פלוני בר פלוני מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא, [אני פלוני בן פלוני מזרעו של יוסף אני בא שאין עין הרע שולטת בו], שנאמר בן פורת יוסף בן פורת עלי עין וגו', אל תקרי עלי עין אלא עולי עין”.

ויש לתמוה במאמר זה: (א) מלשון הגמרא משמע שחכמינו ז”ל נתנו עצה לכל אדם שמפחד מעין הרע לומר: **”מזרעא דיוסף**

חבירו, ועל זה הוא שנאמר: "טוב עין יבורך", אדם כזה שיש לו עין טוב בהצלחתו של חבירו, זוכה בעצמו להתברך בכל הברכות.

עין רעה שולטת רק באדם שיש לו עין רעה

הנה כי כן זכינו להבין מנין השורש שיש בכח אדם להזיק לחבירו בעין הרע, כי כל זה נובע משום שאותו אדם שניזוק בעצמו יש לו עין רעה בהצלחתו של חבירו, על כן מדה כנגד מדה שולטת בו עין רעה להזיק לו, אולם אם יתגבר על היצר הקשה של קנאה, ויאמין באמונה שלימה בה' שהוא גוזר ומשפיע לכל אחד כפי שראוי לו, ואין אדם יכול לנגוע במה שמוכן לחבירו, כי אז אי אפשר שתשלוט בו עין הרע.

נמצא שאם הוא מתאוה לדבר שאינו שלו, הרי זה משום ששכח שהכל מאת ה', לכן הוא מתאוה בכל מיני תחבולות לקבל דבר שאינו שלו, ועל ידי זה שולטת בו ח"ו עין הרע לאבדו גם מה שיש לו. וזהו ביאור הטעם שאין עין הרע שולטת ביוסף: "עין שלא רצתה לזון ממה שאין שלו אין עין הרע שולטת בו". שכל זה נובע מהאמונה שאין לנו אלא מה שנתן לנו הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו.

ועתה בא וראה כי ענין זה מפורש בתורה (במדבר כד ב): "וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו ותהי עליו רוח אלקים". ופירש רש"י: "וישא בלעם את עיניו, ביקש להכניס בהם עין רעה... שוכן לשבטיו, ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינו מעורבין, ראה שאין פתחיהם מכוונים זה כנגד זה שלא יציץ לתוך אהל חבירו. ותהי עליו רוח אלקים, עלה בלבו שלא יקללם".

הרי לנו דברים ברורים שבלעם ביקש להכניס עין רעה בישראל, אולם כאשר ראה את ישראל שוכן לשבטיו שאין פתחיהם מכוונים זה כנגד זה, כדי שלא יציץ אחד לתוך אהל של חבירו ויתאוה לדבר שאינו שלו, לא היה מסוגל לקללם על ידי שיכניס בהם עין הרע, והרי זה ממש בבחינת יוסף הצדיק: "עין שלא רצתה לזון ממה שאין שלו אין עין הרע שולטת בו".

נמצינו למדים מכל זה, שכאשר איש מישראל מפחד מעין הרע על שפע מיוחד שהשפיע לו הקב"ה, החובה מוטלת עליו ללמוד מיוסף הצדיק, שהיתה לו עין טובה: "שלא רצתה לזון ממה שאין שלו", שלא יקנא במה שיש לאחרים אלא ישמח בהצלחתם. והנה ידוע מאמרם (סנהדרין יט): "כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו". נמצא לפי זה שאם אנו למדים מיוסף הצדיק, שלא להסתכל ולחמוד דברים שאינם שלנו, אנו נחשבים כזרעו של יוסף שלימד אותנו דרך זו בעבודת ה', וכל המלמד את בן חבירו תורה כאילו ילדו.

מעתה יאיר לנו להבין עצת חכמינו ז"ל, אשר לימדו אותנו סגולה נפלאה לבטל עין הרע על ידי שנאמר: "אנא פלוני בר פלוני מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא". נתכוונו ללמדנו בזה רעיון נפלא איך נוכל באמת להיות מזרעו של יוסף, על ידי שנלמד ממנו הדרך המיוחדת שלו שלא להסתכל ולחמוד במה שאינו שלנו, ואז אנו נחשבים באמת כזרעו של יוסף שהרי לימד אותנו תורה ונחשב כאילו הוליד אותנו, ועל ידי זה לא תשלוט בנו עין הרע.

ויש לומר כי זהו ביאור דברי המהרש"א והחיד"א, שכלל ישראל נקראים על שמו של יוסף, הכוונה בזה שהם מסוגלים ללכת בדרכו של יוסף, ולכן כל אחד מישראל יכול לומר: "אנא פלוני בר פלוני מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא", בתנאי שהוא משתדל ללכת בדרכו של יוסף שלא תשלוט עינו במה שאינו שלו.

תשעים ותשע מתים בעין הרעה

על פי האמור נשכיל להבין מה שגילה רב בעמדו על בית הקברות: "תשעים ותשעה [מתו] בעין רעה ואחד בדרך ארץ", כי כאשר נתבונן נראה שאכן שורש כל מחלות הלב, אשר מובילים בסופו של דבר למיתה רחמנא ליצלן, הוא מחמת שיש לאדם עין רעה בהצלחתו של אחרים, וכתוצאה מכך לבו כואב שאינו יכול להשיג את העושר הגשמי ואת הכבוד המדומה שיש לחבירו, וזה גורם לכל המחלות ולכל הצרות, כמו ששינוי במשנה (אבות פ"ד מ"א): "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם".

בדרך זו במסילה נעלה לבאר מה שהביא התוספות הרא"ש בשם הערוך, איך ידע רב שתשעים ותשע מתו בעין רעה: "שנטע אילנות על הקברים, והשביעם שלא יוציאו פרח, אלא אותם שנטועים על אותם שמתו בזמנם". וצריך להבין מה ראה על ככה רב לעשות מעשה נפלא כזה, לנטוע אילנות על הקברים ולהשביעם שיוציאו פרח רק למי שמת בזמנו.

ונראה לבאר עומק כוונתו על פי מה שכתב ה"פנים יפות" (פרשת בראשית), לפרש הפסוק (שם ב יז): "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות". על פי מה ששינוי בגמרא (ע"ז כ):

"אמרו עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים, בשעת פטירתו של חולה עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטיפה של מרה תלויה בו, כיון שחולה רואה אותו מדדעזע ופותח פיו וזורקה לתוך פיו, ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות".

מגלה לנו ה"פנים יפות" חידוש נפלא, כי טיפה זו שזורק המלאך המות בפה של אדם כלולה מג' טיפות, וכל טיפה יש לה תפקיד מיוחד, מטיפה אחת הוא מת, מטיפה שניה הוא מסריח, מטיפה שלישית פניו מוריקות. והנה ג' טיפות אלו של מלאך המות נתהוו מהאדם עצמו, על ידי שנמשך בימי חייו אחרי ג' מדות רעות שהן: הקנאה התאוה והכבוד, לכן בהגיע עת מיתת האדם מאכיל המלאך המות את האדם ג' טיפות אלו, שנוצרו ונתהוו מהקנאה התאוה והכבוד שבהם דבק בימי חייו, ממנה מת, ממנה מסריח, ממנה פניו מוריקות.

חטא עץ הדעת כלול מקנאה תאוה וכבוד

בדרך זו הוא מבאר מה שהזהיר הקב"ה את אדם הראשון: "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות". כי כאשר נתבונן נראה שחטא אכילת עץ הדעת היה קשור בג' מדות אלו הקנאה התאוה והכבוד, שהרי עיקר הפיתוי של הנחש שיאכלו מעץ הדעת היה כפי שכתוב (בראשית א ד): "ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמותון, כי יודע אלקים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלקים יודעי טוב ורע". ופירש רש"י: "כל אומן שונא את בני אומנתו, מן העץ אכל וברא את העולם".

הרי לנו שהנחש עורר בהם ג' מדות הקנאה התאוה והכבוד, הא כיצד, מדת הקנאה שיקנאו באלקים וירצו להיות כמוהו, מדת התאוה לאכול מן העץ ככתוב (שם א ו): "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה היא לעינים". מדת הכבוד שירדפו אחרי הכבוד להיות כאלקים יודעי טוב ורע. נמצא לפי זה שאם היה אדם הראשון מתגבר על פיתוי הנחש, ולא היה נמשך אחרי הקנאה התאוה והכבוד, כי אז לא היו נוצרים ומתהווים ג' טיפות שבהן ממת מלאך המות את האדם.

וזהו שאמר לו הקב"ה: "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות". כי ביום שתאכל מעץ הדעת ותימשך אחרי הקנאה התאוה והכבוד מות תמות, כי יתהוו מהם ג' טיפות שמלאך המות ממת בהם את

חתם סופר: על"י עי"ן נוטריקון עיניך לנכח יביטו - עיפפערך יישירו נגדך

והנה אין הושטת העין רק לג' צדדים, שהם פנים וב' צדדים, כי שם צריך שלא יסתכל חוץ לד' אמות. והנה ג'פ' ד' הן י"ב אמות נגד ג' שמות הוי"ה שהן י"ב אותיות, והנה ג' היות ג' פעמים כ"ו עולה כמנין מזל"א.

וזהו עיניך לנכח יביטו, כי נכ"ח גימטריא ג' היות נכ"ל, שלא יושיט עיניו רק ג' פעמים ד' אמות שהן ג' היות שעולין נכ"ח. וזהו ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו, כי בני חיי ומזוני במזל תליא, כי ג' היות עולין מזל"א ונכ"ח, וזהו לנכח אשתו, כי התפלל על בנים שהן במזל עילאה גימטריא נכ"ח, כי משם הבנים באים".

נמצינו למדים מדבריו הקדושים, כי המקדש את עיניו בכל דרכיו באופן זה, שהוא מסתכל רק בג' פעמים ד' אמות שבשלשה צדדיו ימין שמאל ואמצע, והוא מכוון לייחד ג' פעמים השם הוי"ה אשר הם עולים בגימטריא מזל"א. הרי הוא זוכה לבני חיי ומזוני אשר על כך אמרו חכמינו ז"ל (מ"ק כח): "אמר רבא חיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזל תליא מילתא".

הנה כי כן יאיר לנו דברי ה"חתם סופר", אשר רמוז רמז לנו בפסוק: "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין" - על"י עי"ן נוטריקון: עיניך לנכח יביטו - עיפפערך יישירו נגדך, כי יוסף הצדיק יסוד עולם שהוא מרכבה למדת יסוד צדיק, בגודל קדושתו לא הסתכל מחוץ לד' אמותיו מימין משמאל ומאמצע, ובכל דרכיו אשר הלך במצרים נתכוון לייחד ג' פעמים ד' אותיות השם הוי"ה, אשר זהו רמז הפסוק: "עיניך לנכח יביטו" - נכ"ח בגימטריא ג' פעמים הוי"ה.

וזהו שדיבר יעקב אבינו בשבחו של יוסף הצדיק, כי אף שהיה משנה למלך במצרים שמר על קדושת עינו: "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין" - על"י עי"ן נוטריקון עיניך לנכח יביטו - עיפפערך יישירו נגדך, שלא הסתכל מחוץ לד' אמותיו אלא קיים: "עיניך לנכח יביטו" - נכ"ח בגימטריא ג' פעמים הוי"ה. ומפרש הפסוק למה היה צורך לשמור את עיניו: "בנות צעדה עלי שור", ופירש רש"י: "בנות מצרים היו צועדות על החומה להסתכל ביופיו", על כן שמר את עיניו שלא להסתכל מחוץ לד' אמותיו.

בפרשתנו: "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין בנות צעדה עלי שור". ב"תורת משה" להגה"ק בעל "חתם סופר" אומר על כך רמז נפלא: על"י עי"ן נוטריקון לשון הפסוק (משלי ד כה): עיניך לנכח יביטו - עיפפערך יישירו נגדך. ולא ביאר כוונתו.

ונראה לברר מקחו של צדיק, על פי מה שמצינו הקדמה נפלאה במשנתו הטהורה של רבינו האריז"ל ב"שער המצות" (פרשת שלח לך ד"ה איסור) בענין קדושת שמירת העינים, וזה לשון קדשו:

"איסור ראיית העין. כתיב (במדבר טו ט) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וגו', וכתיב (משלי ד כה) עיניך לנכח יביטו וגו'. דע כי בכתוב הזה נרמז ענין מה שהיה נוהג רב, שלא היה מוציא ראיית עיניו חוץ לד' אמות, ונודע שאין הסתכלות העין רק או לפניו או לשני צדדיו, כי ודאי שבהיות האדם מהלך אינו מסתכל לאחוריו והולך, ובשלשה צדדיו אלו צריך שלא יושיט עיניו חוץ לד' אמות. נמצאו ג' פעמים ד' הם י"ב כמנין ג' היות, אחת לפניו ואחת לימין ואחת לשמאל, וכל הוי"ה יש בה ד' אותיות שהם ד' אמות, ולכן לא יושיט עיניו חוץ מהם אלא תביט ותסתכל בג' הוי"ת אלו".

היוצא לנו מדבריו הקדושים, כי העצה לקדושת שמירת העינים היא שלא יביט מחוץ לד' אמותיו, אלא יסתכל בד' אמות לצד ימין, בד' אמות לצד שמאל, ובד' אמות מול פניו, ויכוון בכל אחד מהם ד' אותיות השם הוי"ה, באופן שהם ג' פעמים הוי"ה בגימטריא נכ"ח, ועל זה שאמר שלמה המלך: "עיניך לנכח יביטו", שיביט בעיניו "לנכח" על ג' היות בגימטריא נכ"ח.

קדושת עינים מסוגלת לבני חיי מזוני

והנה ענין זה בתוספת ביאור מצינו ב"לקוטי תורה" להאריז"ל על הפסוק (משלי ד כה):

"עיניך לנוכח יביטו. הוא סוד מה שאמרו בגמרא על רב שלא הסתכל חוץ לד' אמות,

והנה בתיבות הללו: "כי ביום אכלך ממנו מות תמות" רמז לו הקב"ה גם כן, שביום המיתה יאכיל אותו מלאך המות ג' טיפות, שנתהוו מג' מדות הקנאה התאוה והכבוד שהיו כלולים בעץ הדעת שמהם ימות, וזהו שאמר לו הקב"ה: "כי ביום אכלך ממנו", באותו יום שתאכל ותבלע ג' טיפות של מלאך המות, שנתהוו מהקנאה התאוה והכבוד "מות תמות" עכדה"ק.

יומתק לפרש בזה דקדוק לשון התנא: "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם". נתכוון התנא ללמדנו בזה, כי ג' מדות עצמן הקנאה התאוה והכבוד הן הן שמוציאים את האדם מן העולם, שהרי מהן מתהווים הג' טיפות שהמלאך המות זורק בתוך פיו של אדם, ממנה מת, ממנו מסריח, ממנו פניו מוריקות, ומזה ישכיל האדם לברוח כמטחוי קשת מג' מדות מושחתות אלו שהורגות את האדם.

נמצינו למדים מזה, כי גזירת המיתה שירדה על כל הנבראים בחטא עץ הדעת, היא מחמת עין הרעה שהיו לאדם וחווה לחמוד לאכול מעץ הדעת שהיה אסור להם, ככתוב: "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה היא לעינים". וידוע מה שמבואר בספרים הקדושים בשם האריז"ל שכל הנשמות היו כלולות באדם

וחווה כשאכלו מעץ הדעת, על כן נגזרה על כל הנבראים שימותו מחמת שהיתה להם עין רעה לחמוד את עץ הדעת.

הנה כי כן זהו שאמר רב: "תשעים ותשע בעין רעה", כי אכן רובם ככולם שחטאו בעץ הדעת, נגזרה עליהם למות משום שהיתה להם עין רעה להתאוות לעץ הדעת, וגם עכשיו עדיין יש להם עין הרעה לחמוד ולקנא במה שאינו שלהם, "ואחד בדרך ארץ", הוא הצדיק שכבר תיקן חלקו בחטא עץ הדעת, אלא שבכל זאת צריך למות כדרך כל הארץ.

מעתה יתבאר עומק חכמתו של רב, אשר ביקש להבחין איך מתו אלו שנקברו בבית הקברות: "שנטע אילנות על הקברים, והשביעם שלא יוציאו פרח, אלא אותם שנטועים על אותם שמתו בזמנם". כי ביקש לבחון בכך את הנפטרים, האם תקנו בחייהם את חלקם בחטא עץ הדעת שהיה "אילן", כמבואר בגמרא (ברכות מ): "אילן שאכל ממנו אדם הראשון", ועל ידי זה גילה שמתו מאותה סיבה שירדה המיתה לעולם בחטא עץ הדעת, משום שהיה להם עין רעה להסתכל ולחמוד בדבר שאינו שלהם.